

A roma népesség számának prognózisa, a romák által felülreprezentált megyékben 2061-ig ¹⁴

Betekintő

A roma nemzetiségű népesség az 1990-es népszámlálásban 142 683 fő, míg 2001-ben 189 984 fő volt. Ezzel szemben a Kemény István nevéhez fűződő cigány összeírások szerint – amely a lakókörnyezet véleménye alapján készült – a roma lakosság létszáma 1993-ban 467 000, 2003-ban pedig 569 000 fő volt. Utóbbi két adatból a Hablicsek László által 1991-re és 2001-re visszaszámolt létszám 448 100 fő, illetve 549 700 fő volt. Ezek szerint a lakókörnyezet véleménye alapján 1991-ben több mint 3-szor, de 2001-ben is 2,9-szer akkora volt a cigányság létszáma, mint amekkora a népszámlálások szerint.

Ha igazolódik az az előfeltevés, hogy a lakókörnyezet véleménye alapján minősített roma népesség¹⁵ jelentős részben hátrányos helyzetű, akkor a népszámlálásokban szereplő roma nemzetiségű népességhez képest egy jóval nagyobb, mintegy háromszor akkora népességcsoporttal kell foglalkozni.

Bevezetés

A kutatás előzményei

A növekvő számú és a pénzügyi forrásokat tekintve is bővülő lehetőségek a roma népességet megcélzó oktatási, munkahelyteremtő, felzárkóztató és szociális programok beindításához, illetve alátámasztásához egyre gyakrabban igénylik a roma lakosság számának várható – időbeli és térbeli – alakulásának előrejelzését.

A roma nemzetiségű népesség számának előrebecslése – többek között – **Hablicsek László**¹⁶ kutatási területe volt. Foglalkozott a népszámlálási és a szociológiai adatfelvételekben alkalmazott definíciók szerinti roma népesség demográfiai, iskolázottsági és munkaerőpiaci jellemzői területi – első megközelítésben régiós és megyei szintű – különbségeinek 1990–2001 közötti bemutatásával, valamint 2021-ig szóló

kísérleti előrebecsléssel. Ezt a kutatási területet kényes témának tekintik sokan.

Hablicsek László véleménye az volt, hogy fontos a terület vizsgálata, szükségesnek tartotta eredményeinek társadalmi hasznosítását.

Hangsúlyozta, hogy egyre sürgetőbb feladatnak tűnik olyan hosszú távú politika érvényre juttatása, amely a roma kisebbség minél gyorsabb integrálódását (esetünkben a demográfiai különbségek mérséklődését) eredményezi.

Tanulmányt jelentetett meg a Demográfia című folyóirat 50. évfolyam 1. számában (2007) „Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére” címmel.

¹⁴ Ezen cikk az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság megrendelésére készült kutatásra támaszkodik. Köszönetünket fejezzük ki Prof. Dr. Mészáros Józsefnek, az ONYF főigazgatójának.

¹⁵ Kemény István és Havas Gábor szóhasználatára szerint minősített roma népességen azokat a személyeket értjük, akiket a nem roma környezet annak tart.

¹⁶ Hablicsek László (1953–2010) a matematikai demográfia és a népesség-előreszámítás elkötelezett kutatója és tudományos képviselője, a KSH NKI igazgatóhelyettese volt.

A kutatás célkitűzései

Jelen munkában kísérleti előrebecslést végzünk **2061-ig**. Céljaink szerint a jelenlegi kutatás végeredménye egy adatbázis létesítése:

- nemek,
- összevont korcsoportok,
- megyék szerint

az 1990 és 2061 közötti időszakra vonatkozóan, továbbá a jelen tanulmány, amely a roma lakosság területi elhelyezkedéséről, a demográfiai különbségekről, valamint ezeknek – a készítők legjobb ismeretei és feltételezései szerinti – jövőbeni alakulásáról szól.

A témával foglalkozó szakemberek számára ismertek a roma népesség számbavételével kapcsolatos módszertani problémák, ezért a következőkben azokra csak rövid utalásokban térünk ki.

Adatok és módszerek

Minden jel arra mutat, hogy a magyarországi roma népesség demográfiai jellemzői hosszabb ideje igen jelentősen különböznek az átlagostól, és ezek a különbségek eltérő népességfejlődési tendenciákban is kifejezésre jutnak. Éppen ezért a résznépesség népesedési helyzetének megismerésére, egy reális jövőkép felvázolására irányuló igény igencsak sürgetően jelentkezik.

A roma népesség statisztikai meghatározására, a nem roma népességtől való megkülönböztetésére lényegében négy módszert alkalmaznak. Lehet szólni 1) cigány anyanyelvű népességcsoportról, 2) cigány nemzetiségű résznépességről. Ezek az információk általában csak önbevallásból származhatnak. Lehet – de csak szigorúan statisztikai célokra, egyének (hátrányos, pejoratív)

megkülönböztetésére nem – valakiket cigánynak minősíteni: 3) statisztikai adatfelvétel során a kérdezőbiztos véleménye alapján, vagy 4) az illető egyének, háztartások lakókörnyezetének véleménye alapján. A minősítés mindkét esetben történhet a kérdezettel együttműködve, vagyis rákérdezve, hogy ez a minősítés elfogadható-e számára.

A négyféle adatfelvételi eljárás nem ad összehasonlítható eredményeket. Közismert, hogy a hazai cigányság létszámának közvetlen népszámlálási információk alapján történő meghatározása – mind a nemzetiség, mind a nyelvismeret alapján – problematikus. A magyarországi nemzeti, etnikai kisebbségekhez tartozók közül a cigányság nagymértékben elvesztette ősei nyelvét. A népszámlálások szerint a csak egy nyelvet beszélő cigányok anyanyelve döntően a magyar.

A népszámlálási bevallások problémái miatt a census adatokat más, általában reprezentatív módszerű vizsgálatok, egyéb összeírások adataival együtt értékelik. Az utóbbi időben került előtérbe a becslések szerepe, miután a legkülönbözőbb források összevetésével sem sikerült a hazai roma népesség demográfiai helyzetének átfogó jellemzése.

Ebben a tanulmányban a hazai roma népességet kétféle értelmezés szerint fogjunk tárgyalni: a magukat roma nemzetiségűnek vallókat, illetve a mások által romának minősítetteket. Vizsgálatunk célja kettős:

1. a roma nemzetiségű népesség jellemzőinek vizsgálata;
2. a minősített roma népesség jellemzőinek becslése és előreszámítása.

A népszámlálási, mikrocenzusi roma nemzetiségi népesség

A nemzetiségi hovatartozás vizsgálatának módszere¹⁷

A hazai statisztikában a nemzetiségekkel kapcsolatos adatgyűjtésre az 1880. évi népszámlálás óta van lehetőség. 1941-ig az anyanyelv jelen-

tette a nemzetiségi adatgyűjtés egyedüli forrását. Az ezt követő népszámlálások során az anyanyelven kívül már a nemzetiségre is rákérdez-

¹⁷ Mikrocenzus 2016, 12. Nemzetiségi adatok, KSH, 2018.

tek. 2001-ben jelentősen kibővült a nemzetiségi adatok gyűjtésének köre, mivel a családi, baráti közösségben beszélt nyelv és a kulturális kötődés is bekerült a nemzetiségi hovatartozást meghatározó tényezők közé abból az indíttatásból, hogy az egyes nemzetiségekhez tartozó lakosságot a lehető legteljesebb körben tudják számba venni. A nemzetiséghez tartozást ekkor az alapján határozták meg, hogy kik azok, akik a négy tényezőre (nemzetiség; anyanyelv; családi, baráti közösségben használt nyelv; kulturális kötődés) irányuló kérdések közül legalább az egyikre az adott nemzetiséget jelölték. További változást jelentett, hogy ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása az adatok személyes jellege miatt önkéntessé vált, és lehetőség nyílt a többes választadásra.

A 2011. évi népszámlálás megőrizte a nemzetiségi adatok gyűjtésének több szempontot figyelembe vevő, többes identitást is vizsgáló és önkéntes módját. A kulturális kötődés kérdése kikerült a népszámlálási programból. A nemzetiségi, az anyanyelvi és a családi, baráti körben használt nyelvre vonatkozó kérdésekre legfeljebb két választ lehetett jelölni. A 2016. évi mikrocenzus nem hozott újabb változást az előző népszámláláshoz képest sem a kérdezés, sem az adatközlés módszertanában. Összegzésül fontos kiemelni, hogy e módszertan szerint egy személy annyi helyen szerepel, ahány nemzetiséghez tartoz-

zónak vallotta magát, tehát több nemzetiség adataiban is megjelenhet.

A 2016. évi mikrocenzus a nemzetiségi hovatartozást meghatározó három tényezőt (nemzetiség, anyanyelv és családi, baráti körben használt nyelv) a következő négy önkéntesen megválaszolható kérdéssel vizsgálta:

- *Mely nemzetiséghez tartozónak érzi magát?*
- *Az előző kérdésnél megjelöltön kívül tartozik-e másik nemzetiséghez is?*
- *Mi az anyanyelve?*
- *Családi, baráti közösségben milyen nyelvet használ általában?*

Többes identitás

A 2016-os mikrocenzus szerint a következőket látjuk: „A nemzetiséghez tartozás fogalma kifejezetten inkluzív, azaz ha a válaszadó akár csak egy esetben is említette az adott nemzetiséget a lehetséges 6 (2011-ben és 2016-ban) vagy 12 (2001-ben) lehetőség közül, akkor már elszámolták az adott nemzetiségnél. Ezért érdemes megnézni, hogy mekkora a magyarok és az egyes nemzetiségek közös metszete.”

A magyarországi romák döntő többsége (99,1%) magyarnak is minősült a 2016. évi mikrocenzus alkalmával. A 2001. és 2011. évi népszámlálások során ez az arány némileg alacsonyabb, 91,0%, illetve 98,9% vallotta magát kettős identitásúnak.

Létszámtrendek, 1941–2016

Népszámlálás / Mikrocenzus éve	1941	1949	1960	1980	1990	2001	2011	2016
Népesség száma	9 316 074	9 204 799	9 961 044	10 709 463	10 374 823	10 198 315	9 937 628	9 803 837
Férfiak	4 560 875	4 423 420	4 804 043	5 188 709	4 984 904	4 850 650	4 718 479	4 677 542
Nők	4 755 199	4 781 379	5 157 001	5 520 754	5 389 919	5 347 665	5 219 149	5 126 295
Ebből roma nemzetiségűek száma	27 033	37 598	56 121	6 404 (?)	142 683	189 984	308 957	299 342

Népszámlálás / Mikrocenzus éve	1941	1949	1960	1980	1990	2001	2011	2016
Roma férfiak	13 196	18 135	27 306	2 998	71 432	96 273	156 094	151 382
Roma nők	13 837	19 463	28 815	3 406	71 251	93 711	152 863	147 960
A romák népességen belüli aránya								
Együtt	0,29	0,41	0,56	0,06	1,38	1,86	3,11	3,05
Férfiak	0,29	0,41	0,57	0,06	1,43	1,98	3,31	3,24
Nők	0,29	0,41	0,56	0,06	1,32	1,75	2,93	2,89

1. táblázat: A népesség és a roma nemzetiségűek száma nemenként, 1941–2016 (Forrás: Mikrocenzus, 2016)

Az 1. táblázat szerint a roma nemzetiségű lakosság száma tizenegyszeresére nőtt 1941 és 2016 között. Az 1980. évi adatok nehezen értékelhetők. Ennek okát nem ismerjük. A roma lakosság népességen belüli arányát vizsgálva az adatfelvételek alkalmával a következő értékek adódnak: 1941-ben 0,29%, 1980-ban 0,06% (?), 1990-ben 1,38%, 2001-ben 1,86%, 2011-ben 3,11%, 2016-ban 3,05%.

A roma nemzetiségű népesség jelentős emelkedésének több oka is lehetséges. A gyors ütem magyarázatát elsősorban a demográfiai tényezők (magas természetes szaporodás) adják, de emellett szóba kerülhet a nemzetközi vándorlás és az identitásvállalás mértékének változása (emelkedése) is.

Tátrai Patrik (2014) tanulmányában a külföldön születettek arányát vizsgálta a hazai nemzetiségeknél. Számításai szerint a 2001-es és a 2011-es népszámlálások adatai azt mutatják, hogy a cigány lakosságnak csupán 0,5%-a született külföldön. Ebből arra következtetünk, hogy a cigányság gyarapodásának nem a nemzetközi vándorlás az elsődleges forrása.

A létszámnövekedésnek sokkal inkább lehet részleges forrása az identitásvállalás mértékének emelkedése (Ladányi és Szelényi 1997). 1990 óta megnövekedett a roma népesség öntudatossága, és nagyobb gyakorisággal vállalták romaságukat

2001-ben és 2011-ben, mint korábban. Úgy gondoljuk, hogy civil, egyházi, kormányzati integrációs programoknak is szerepe van ebben.

A továbbiakban megnézzük a vizsgált népszámlálások alkalmával az önmagukat roma nemzetiségűnek vallók népességen belüli arányát. Megismételjük, hogy a népszámlálások, illetve a mikrocenzus alkalmával azokat tekintjük romáknak, akik az adatfelvétel alkalmával roma/cigány nemzetiségűnek vallották önmagukat. Valós létszámuk ettől eltérő lehet, mint ezt később látni is fogjuk. Tanulmányunkban a roma, cigány megnevezést egymás szinonimájaként fogjuk használni.

Megjegyezzük, hogy a roma népességlétszámának meghatározására (reprezentatív) szociológiai adatfelvételeket szerveztek, ezek Kemény István és társai nevéhez fűződnek. Ezen adatfelvételek elsődleges célja a roma lakosság „tényleges” (a lakóköznyezet minősítése által meghatározott) létszámának, szociodemográfiai jellemzőinek becslése volt. A szociológiai adatfelvételek által kimutatott roma népesség létszáma jóval több, mint a magát roma nemzetiségűeknek valló lakosság nagysága. A censusok alkalmával 1990-ben 142 683 fő, 2001-ben 189 984 fő vallotta magát romának. A szociológiai adatfelvételek közepes becslése szerint 1971-ben 320 000 főre, 1993-ban 467 000, 2003-ban pedig 569 000

főre volt tehető a roma résznépesség létszáma. A növekedés üteme gyakorlatilag exponenciálisnak tekinthető. A KSH Népeségtudományi Kutató Intézete 2001-es demográfiai panel-felvételének (DPA) eredménye 569 000 fő volt. Az előszámításnál ezen adatfelvételek eredménye képezi a kiinduló létszámokat. Ezen adatfelvételek alapján beszélünk a minősített roma népesség létszámadatairól, előreszámításunkban ezeket vesszük figyelembe. Ebben a részben továbbiakban a Központi Statisztikai Hivatal által végrehajtott népszám-

lálások és a mikrocenzus adatfelvételeinek eredményeit mutatjuk be.

Korszerkezet, 1941–2016

A következő táblázatban láthatjuk a népszámlálási években, illetve a 2016-os mikrocenzus szerint a népesség és a roma nemzetiséghez tartozók létszámát nagy korcsoportok szerint. A roma nemzetiséget a népesség egészénél jóval fiatalabb korszak jellemzi minden adatfelvétel alkalmával.

		-14	15-39	40-59	60-	Összesen
1941	Népesség Ebből: Cigány	2 420 401 12 187	3 786 763 9 926	2 111 465 3 553	997 445 1 367	9 316 074 27 033
1980	Népesség Ebből: Cigány	2 341 173 2 058	3 832 516 2 835	2 705 642 1 041	1 830 132 470	10 709 463 6 404
1990	Népesség Ebből: Cigány	2 130 549 56 496	3 687 555 61 042	2 596 873 18 954	1 959 846 6 191	10 374 823 142 683
2001	Népesség Ebből: Cigány	1 694 936 67 652	3 574 493 82 004	2 847 327 31 985	2 081 559 8 343	10 198 315 189 984
2011	Népesség Ebből: Cigány	1 447 659 101 204	3 403 983 131 499	2 754 875 62 191	2 331 111 14 063	9 937 628 308 957
2016	Népesség Ebből: Cigány	1 421 937 95 181	3 095 518 122 946	2 735 415 64 604	2 550 967 16 611	9 803 837 299 342

2. táblázat: A roma nemzetiségű népesség korcsoportonként, 1941–2016 (Forrás: Mikrocenzus, 2016)

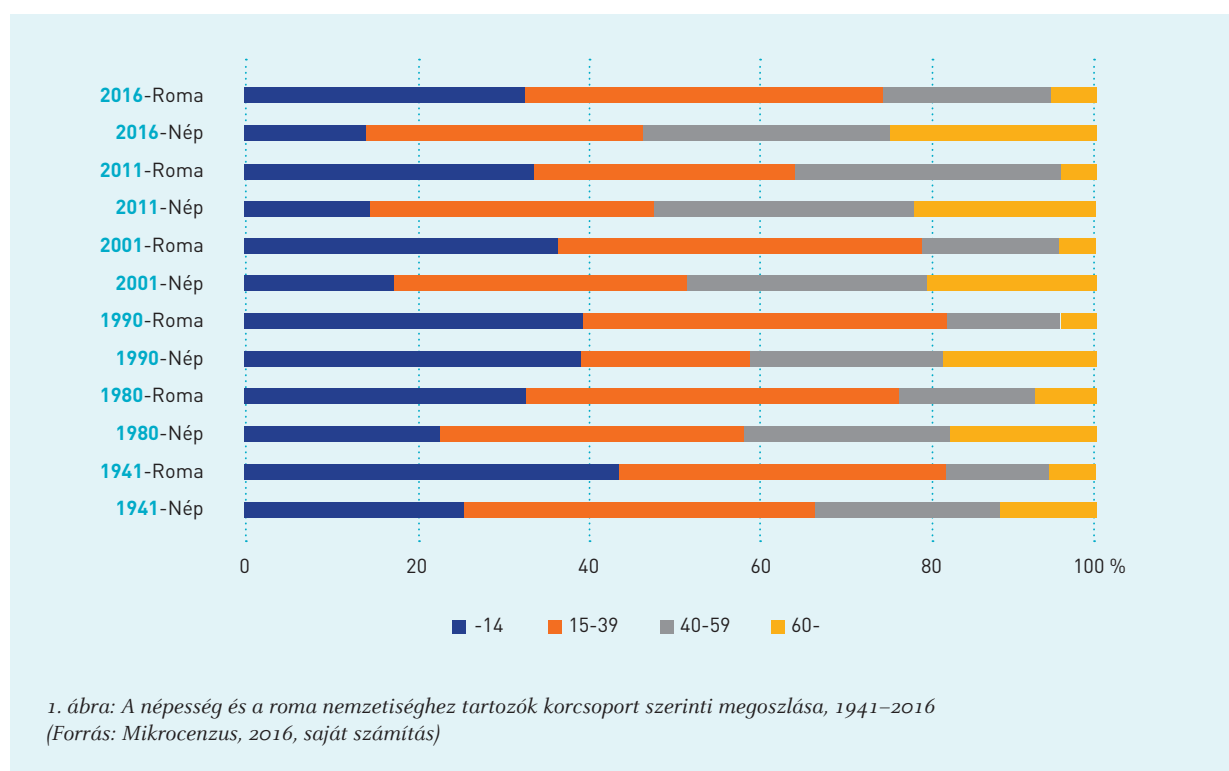
A továbbiakban megnézzük a vizsgált népszámlálások alkalmával a népesség összessége és az önmagukat roma nemzetiségűnek vallók korcsoport szerinti megoszlását. A mai hazai és nemzetközi gyakorlat szerint időseknek a 65 éveseket és annál idősebbeket tekintjük. A statisztikában gyakran használjuk a 60 és idősebb elnevezést, tekintettel arra, hogy a régebbi meghatározás így szólt, a régi statisztikák így készültek, hosszú idősort pedig csak így lehet elemezni. Meg kell viszont jegyezni, hogy a roma nemzetiségű népesség esetében ez jól is jön, ugyanis a továbbiakban látni

fogjuk, hogy a romák között nagyon alacsony az idős korcsoportokba tartozók aránya.

Az 1941-es népszámlálás alkalmával a népesség 0,29%-a vallotta magát roma nemzetiségűnek, a teljes lakosság 26%-a volt 15 évnél fiatalabb, míg a romák közül 45,1%. A 60 éves és idősebbek részaránya a teljes népességben 10,7%, a romáknál csupán 5,1% volt. Szembetűnő a korszak szerkezet eltérése, ami a további adatfelvételek szerint végig meg is maradt. Az 1990. évi népszámlálás szerint a roma népesség aránya 1,38%. Közöttük is magas a fiatalok aránya

– a roma népesség 39,6%-a –, míg az időseké alacsony, mindössze 4,3%, szemben a teljes népesség 18,9%-ával. A 2001. és a 2011. évi adatok alapján is hasonló eltéréseket látunk. A 2016-os mikrocenzus szerint a romák népességén belüli aránya 3,05%. A fiatalok részaránya a teljes népessen belül 14,5%, a romák esetében viszont 31,8%. Az idősek esetében az eltérés tovább növekszik,

a lakosságnak már a 26%-a tartozik a 60 éves és idősebb korosztályba, ugyanakkor a romáknál ez az arány csupán 5,5%. A roma nemzetiségűek között nagyobb arányban vannak a fiatalok, kisebb mértékben az idősek. A korszerkezetük jelentősen eltér a teljes lakoságétól, ezt az 1. ábrán szemléltetjük.

A 15 éves és idősebb nők az élve született gyermekek száma szerint

A termékenység mérésének legáltalánosabb és leggyakrabban használt forrása a születési statisztika folyamatos gyűjtése, de ez a termékenységi mutatónak csak a számlálóját biztosítja. A termékenység vizsgálatának másik fontos forrása a népszámlálások, mikrocenzusok termékenységre vonatkozó adatai. Ezek az eszmei időpontra vonatkozóan keresztmetszetében mutatják meg a 15 éves és idősebb nők termékenységét (az egy nőre eső élve született gyermekek számát).

Az adatfelvételeknél különböző időpontokban jelentős változást tapasztalunk. A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a 15 éves és idősebb nők átlagosan 147 gyermeket szültek száz nőre számolva. A magukat roma nemzetiséghez tartozónak valló nők esetében a száz nőre jutó élve született gyermekek száma 233. A 2001-es népszámlálás esetében ez az érték még 262 volt. 2016-ban pedig már csak 210! A 3. táblázat a 2016. évi mikrocenzus adatait mutatja, a száz nőre jutó élve született gyermek

számát az anya korcsoportja szerint. A 2016. évi mikrocenzus alkalmával a 15 éves és idősebb nők közül 105 082 fő vallotta magát romának, az összes élve született gyermek száma 220 876 fő

lett. A 20 évnél fiatalabbak esetében 100 nő átlagosan 4 gyermeket szült, romák esetében ez az érték jóval magasabb, 19. Az idősebb korcsoportokban (70 év felett) jelentős az eltérés.

Korcsoport, éves	15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70–79	80–	Összesen
Népesség	4	33	124	173	190	187	179	183	144
Ebből roma	19	129	254	302	304	295	353	408	210

3. táblázat: Száz nőre jutó élve született gyermekek száma az anya korcsoportja szerint, 2016
(Forrás: Mikrocenzus, 2016)

Családi állapot

A 2016-os mikrocenzus időpontjában a nőtlenek, hajadonok aránya 43,85% volt a teljes népességben. A romák esetében ez az érték 70,45%, ami 27 százalékponttal nagyobb. Az országos átlagtól való eltérés egyik oka lehet a romák fiatalabb korszervezete, de mindkét esetben magasnak mondhatók ezek az arányok. A népesség 37,6%-

a élt házasságban, a romáknál ez az érték 17,1 százalékponttal alacsonyabb. Az özvegyekre számolt értékeknél megmutatkozik, hogy a roma népességben belül alacsony az idősek aránya. A romák esetében az élettársi kapcsolatban élők aránya 7 százalékponttal magasabb az országos átlagnál.

	Nőtlen, hajadon	Házas	Özvegy	Elvált	Nemzetiséghez tartozók összesen	Ebből: élettársi kapcsolatban él
megoszlás, százalék						
Népesség	43,85	37,61	9,42	9,13	100,00	11,09
Cigány	70,45	20,54	3,88	5,13	100,00	18,13

4. táblázat: Családi állapot szerinti megoszlás százalékban, 2016
(Forrás: Mikrocenzus, 2016)

Iskolázottság

A népesség kulturális helyzetét a legmagasabb iskolai végzettség szerint szokás vizsgálni, ennek segítségével mélyreható elemzések végezhetők. Megbízható adatokat a népszámlálások, mikro-

cenzusok nyújtanak. A népesség iskolázottsági szintjének megállapítása az iskolarendszerű oktatás keretében szerzett legmagasabb végzettség alapján történik. Az adatoknál sokszor a 7 éves

és idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettség szerint készültek a statisztikák. Ma leggyakrabban a 15 éves és idősebb népességre

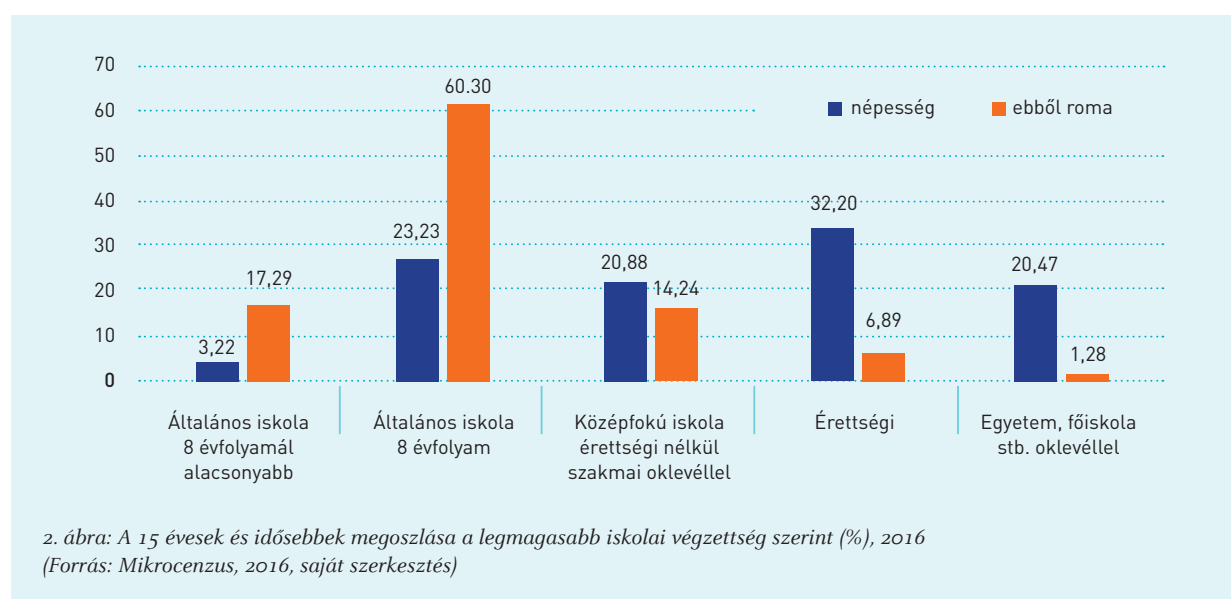
vizsgálódunk. Az iskolai végzettség jelentősen meghatározza a munkalehetőségeket, a munkaerő-piaci elhelyezkedés esélyét is.

	Általános iskola 8. évfolyamnál alacsonyabb	Általános iskola 8. évfolyam	Közép-fokú iskola érettségi nélkül	Érettségi	Egyetem, főiskola stb., oklevéllel	Nemzetiséghez tartozók összesen
Népesség	270 248	1 946 938	1 749 792	2 699 261	1 715 661	8 381 900
Ebből roma	36 760	128 173	30 278	14 639	2 718	212 568
Romák népességben belüli aránya (%)	13,60	6,58	1,73	0,54	0,16	2,54

5. táblázat: A 15 évesek és idősebbek legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2016
(Forrás: Mikrocenzus, 2016)

A 2016-os mikrocenzus adatai alapján az iskolázottsági szintet vizsgálva a roma lakosság jóval elmarad a teljes népességtől. A 15 éves és idősebbek esetében az általános iskola 8 osztályát sem végezte el a népesség 3,2%-a, ugyanakkor a roma lakosságnál ez az érték 17,3%. Legfeljebb az általános iskola 8 osztályát a teljes magyarországi népesség 23,2 %-a végezte el, a roma nemzetiségűeknél ez a mutató 60,3%. Ezt a nagy különbséget nem magyarázhatja a romák fiatalabb korszerezete, a lemaradás okait másban kell keresni. A felzárkóztatás kérdésköre elkerül-

hetetlen. A legkisebb eltérés azok esetében látható, akiknek szakmunkás-, szakiskolai oklevél a legmagasabb befejezett iskolai végzettségük. Ellenben a diplomával rendelkezők, illetve az érettségizettek arányában az elmaradás óriási. A számok azt mutatják, hogy 100 romából mindössze egy szerzett diplomát, ugyanakkor a teljes népességben hússzor gyakoribb a felsőfokú végzettségű. Az iskolázottság a mindennapi megélhetés alapja, az önfenntartás és a család jövedelmi helyzetének egyik meghatározója, a romák képzettségének emelése elkerülhetetlen.

Gazdasági aktivitás

A népességnek és részhalmazainak igen fontos jellemzője az, hogy milyen szerepben, státuszban vesznek részt a társadalmi munkamegosztásban, rendelkeznek-e saját jövedelemmel vagy sem, foglalkoztatottak-e vagy sem. A gazdaságilag aktívak közé soroljuk a foglalkoztatottakat és a munkanélkülieket. A gazdaságilag nem aktívak azok, akik nem sorolhatók sem a foglalkoztatottak, sem a munkanélküliek csoportjába.

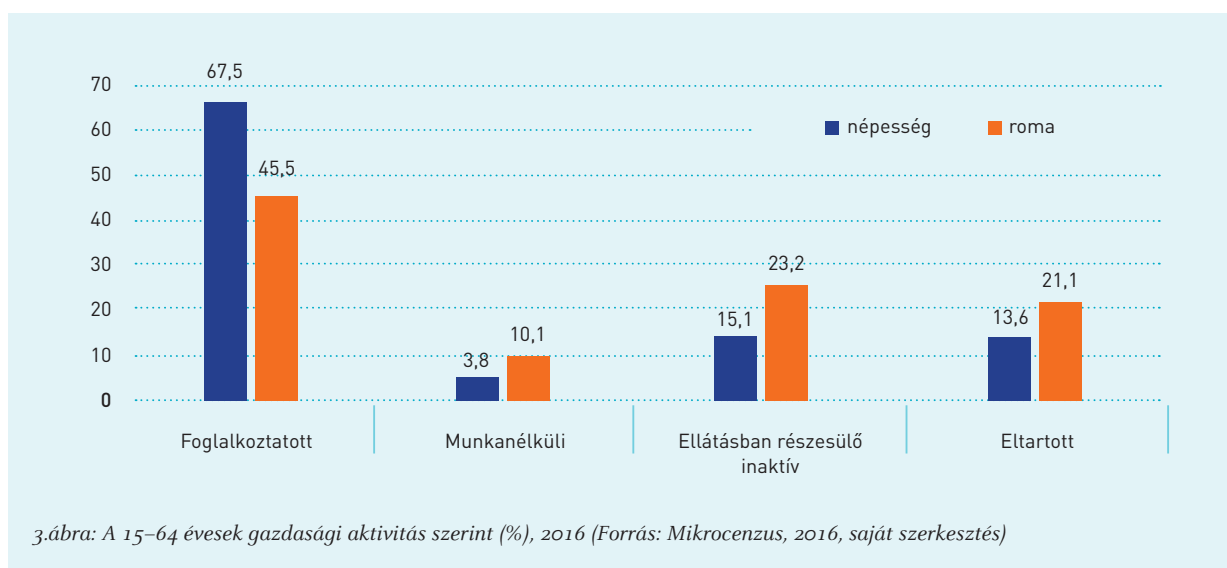
Idetartoznak többek között a tanulók, a nem dolgozó nyugdíjasok, a háztartásbeliek, az idénymunkások az idényen kívül, ha nem kerestek munkát, a gyermekgondozási ellátást igénybe vevők. Sajátos csoportot képeznek ezen belül az ún. passzív munkanélküliek, akik szeretnének ugyan munkát találni, de kedvezőtlennek ítélve esélyeiket, nem keresnek aktívan munkát.¹⁸

	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Ellátásban részesülő inaktív	Eltartott	Összesen
Népesség	4 427 825	250 052	987 521	895 218	6 560 616
Ebből cigány	92 213	20 526	47 095	42 798	202 632

6. táblázat: A 15–64 évesek gazdasági aktivitás szerint, 2016 (Forrás: Mikrocenzus, 2016)

A munkaképes korú lakosság foglalkoztatottsági rátája 22 százalékponttal volt magasabb, mint a roma lakosságé. A 2016-os mikrocenzus szerint a magyarországi 15–64 éves korosztálynak csupán 3,8% vallotta magát munkanélkülinek, míg a romák közül 10,1%. A 15 évesek és annál

idősebbek körében a hazai átlagnál (15,1%) nagyobb volt a romák közül ellátásban részesülő inaktívak aránya (23,2%). Az aktív korúak esetében az eltartottak aránya a romáknál 7,5 százalékponttal magasabb az országos átlagnál.

¹⁸ KSH, Módszertan, 2018. szeptember 27.

Területi elhelyezkedés

A továbbiakban a 20 területi egységre (a 19 megye, illetve a főváros, Budapest) megadott részletes adatokkal folytatjuk a munkánkat. Mint látni fogjuk, a cigány lakosság létszáma és népességen belüli aránya megyénként nagyon eltérő. A népesség nagy része a fővárosban (18%) és Pest megyében (12,75%) él, a roma lakosság

jelentős része viszont az ország északi megyéiben. A következő táblázat mutatja a teljes népesség létszámát, ebből a roma nemzetiségűek számát, megoszlását, valamint a cigány nemzetiségűek népességen belüli arányát százalékban. Az adatok itt is a 2016. évi mikrocenzusból származnak.

	Létszám (fő)		Megoszlás (%)		Cigányok népességen belüli aránya (%)
	Népesség	Cigány	Népesség	Cigány	
Budapest	1 764 263	16 592	18,00	5,36	0,94
Bács-Kiskun	506 472	9 934	5,17	3,21	1,96
Baranya	370 531	16 541	3,78	5,34	4,46
Békés	339 303	8 785	3,46	2,84	2,59
Borsod-Abaúj-Zemplén	651 078	59 058	6,64	19,07	9,07
Csongrád	407 161	4 924	4,15	1,59	1,21
Fejér	420 058	5 924	4,28	1,91	1,41
Győr-Moson-Sopron	458 928	3 572	4,68	1,15	0,78
Hajdú-Bihar	535 533	18 592	5,46	6,00	3,47
Heves	296 244	20 726	3,02	6,69	7,00
Jász-Nagykun-Szolnok	369 568	19 895	3,77	6,43	5,38
Komárom-Esztergom	297 263	3 514	3,03	1,13	1,18
Nógrád	191 681	16 819	1,96	5,43	8,77
Pest	1 250 325	19 393	12,75	6,26	1,55
Somogy	303 665	17 770	3,10	5,74	5,85
Szabolcs-Szatmár-Bereg	555 529	43 628	5,67	14,09	7,85
Tolna	220 545	8 928	2,25	2,88	4,05
Vas	253 278	3 228	2,58	1,04	1,27
Veszprém	341 247	5 484	3,48	1,77	1,61
Zala	271 165	6 325	2,77	2,04	2,33
Ország összesen	9 803 837	309 632	100,00	100,00	3,16

7. táblázat: A roma népesség megyék szerinti megoszlása, 2016 (Forrás: Mikrocenzus, 2016, saját szerkesztés)

A 2016. évi mikrocenzus alkalmával 309 632 fő vallotta magát romának. A megyék szerinti számokat a 7. táblázat és a 4. ábra mutatják. Legnagyobb számú a roma részlakosság Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (59 058 fő), de magas a számuk Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (43 628 fő) is. 20 ezer fő körüli értéket látunk

Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Pest, Hajdú-Bihar, Somogy megyékben.

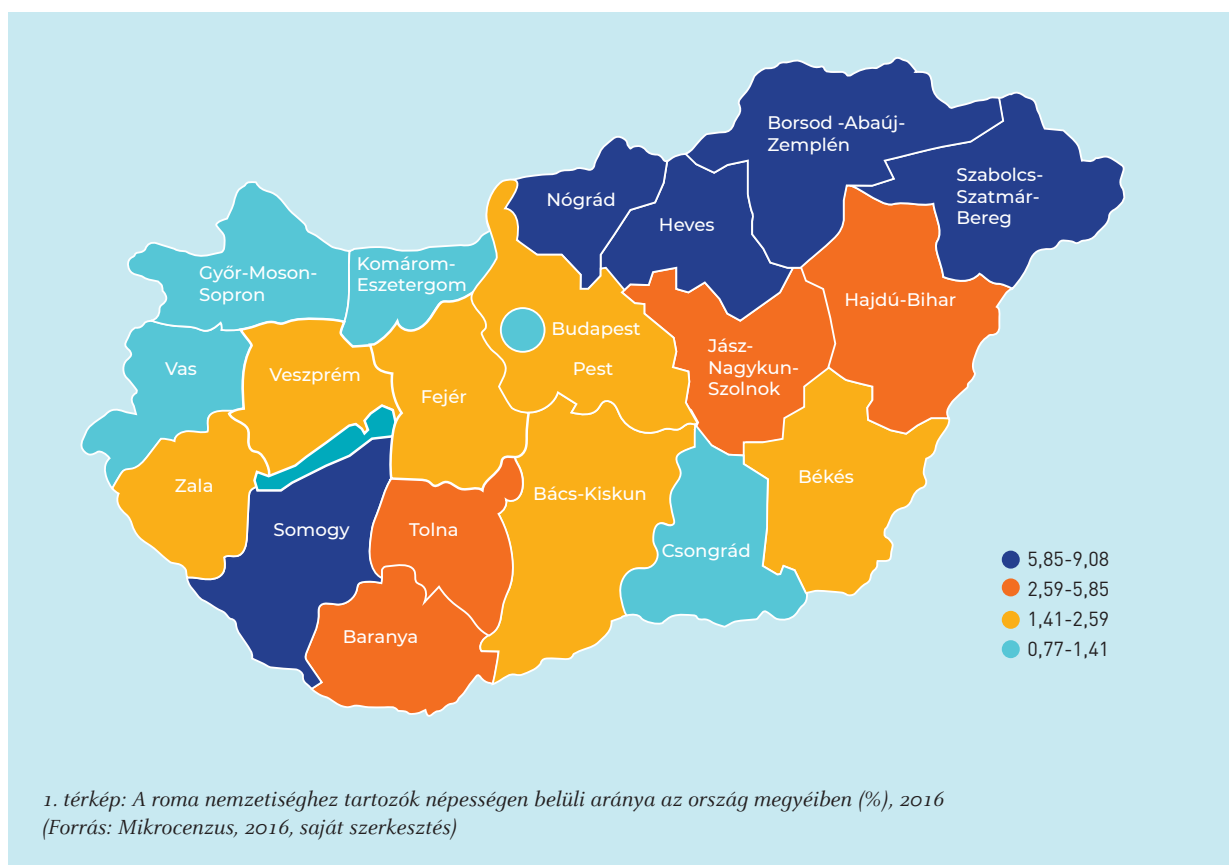
A magyarországi roma lakosság jelentős része két megyében jelenik meg, itt él a romák harmada. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében él 19,07%, továbbá Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 14,09%.

4. ábra: Roma népesség létszáma megyénként, 2016
(Forrás: Mikrocenzus, 2016, saját szerkesztés)

A 2016-os mikrocenzus adatai alapján a roma nemzetiséghez tartozók népességen belüli arányát vizsgálva eltérő értékeket tapasztalunk. Az országos átlag 3,16%. A legalacsonyabb Győr-Moson-Sopron megyében 0,79%-kal. Az öt legmagasabb arányt mutató megyében a megoszlás a következő: Borsod-Abaúj-Zemplén

megyében 19,07%, Nógrád megyében 8,77%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 7,85%, Heves megyében 7%, Somogy megyében pedig 5,85%. A későbbiekben az előreszámításunk eredményeinek közlését is erre az öt megyére összpontosítjuk.

A kiindulási demográfiai adatok meghatározása¹⁹

Az előreszámítást 2061-ig az alábbi irányelvek szerint folytattuk.

Az 1991-es és a 2001-es kiindulási demográfiai adatok megállapításának módszerét Hablicsek László (2007) részletesen leírta, ennek lényegét az alábbiakban foglaljuk össze.

A magát romának valló népesség adatait az 1990-es és a 2001-es népszámlálás eredményei adták. A besorolás szerinti (azaz a lakóköznyezet véleménye alapján romának tartott) roma népesség adataihoz a Kemény István nevéhez fűződő 1971-es (Kemény 1976), 1993-as (Kemény 1997) és 2003-as (Kemény és Janky 2003) cigányösszeírások jelentették számára a kiindulópontot. A területi létszámokhoz a KSH Népeségstudományi Kutató

Intézete 2001-es demográfiai panelfelvételének (DPA) eredményeit is felhasználta (Spéder 2002). A fentiek figyelembevételével megállapította a besorolás szerinti roma népesség 1991-es és 2001-es létszámát megyénként, nemenként és 5 éves korcsoportonként. Kiszámolta többek között a valószínű születési arányszámokat, a területi vándorlások mutatóit, a halálozási valószínűségeket 1991-re és 2001-re. Ezekből a sarokszámokból kiindulva becslést adott a paraméterek következő években, évtizedekben várható változásaira, amelyek segítségével kiszámolta 2021-ig a besorolás szerinti roma népesség alakulását megyénként, nemenként és 5 éves korcsoportonként.²⁰

¹⁹ Megjegyezzük továbbá, hogy Péntes és szerzőtársai (2018) tanulmányukban megállapítják, hogy a magyarországi cigány, illetve annak vélt népességnek nincs egyetlen objektív és tudományos definíciója, így szükségszerűen szubjektív, becslésen alapuló adatbázisokra lehet támaszkodni, amelyek részletes területi és dinamikai vizsgálatokra adnak lehetőséget.

²⁰ Részletesen lásd: Hablicsek 2007.

Hipotézisek a roma népesség demográfiai magatartására

A demográfiai előreszámítások hipotéziseken alapulnak, a számítások helyessége ezektől és az alkalmazott módszerektől függ. A népesség-előreszámítások bizonytalansága csökkenthető az alkotóelem-módszer alkalmazásával (Hablicsek 1996). Ennél a módszernél a demográfiai folyamatok és a népesség változása összefüggő, konzisztens rendszert alkot, és ez nem engedi meg, hogy az előrebecslések egyik másik eleme „elszaladjon”, mint ahogyan az a trendbecsléseknél oly gyakran előfordul. Ezáltal a népesség-előreszámításra épülő más, társadalmi-demográfiai előrebecslések is megbízhatóbbakká válnak, feltéve, hogy a hipotézisek nem esnek messze a valóságosan bekövetkező folyamatoktól (de Beer és van Wissen 1999). A módszer – amit más néven kohorsz-komponens módszernek is neveznek – figyelembe veszi a népmozgalmi komponenseket: a születéseket, a halálozásokat, a vándorlást és a népesség öregedését.

Fontos további elv, hogy a hipotézisek egységesek és kellően általánosak legyenek, különös tekintettel a területi egységekre (Kučera et al. 2000).

Termékenységi

A gyermekszámra vonatkozó feltételezés az alkotóelem-eljárásnál mindig két elemet tartalmaz: Mekkora lesz az átlagos gyermekszám? Hogyan alakul a gyermekvállalás időzítése? A területi előreszámításnál ezenkívül lényeges szempont még, hogy: Miként változnak a területi különbségek?

Ez a tanulmány a roma népesség területi-demográfiai előreszámításának kísérlete, így a gyermekvállalás lehetséges időzítésével nem foglalkozik. Az előreszámítási időszakban végig ugyanazzal a termékenységi naptárral számítjuk a születéseket.

Változik viszont a termékenység szintje, azaz az átlagos gyermekszám. Az 1996–2001 között becsült teljes termékenységi arányból indultunk ki, és kisebb-nagyobb mértékű fogyást tételez-

tünk fel országos szinten (Gyukits 2003). A csökkenés okának elsősorban az iskolai végzettség emelkedését gondoljuk.

Három termékenységi hipotézist alkalmaztunk, amelyek az 1996–2000-es időszak átlagos gyermekszámához képest kisebb-nagyobb csökkenést feltételeznek:

Alapváltozat:

Az átlagos gyermekszám országos szintje romák esetében a 2056–2060-as időszakig 1,75-ra csökken, a területi különbségek pedig 25%-kal mérséklődnek.

Alacsony változat

Az átlagos gyermekszám országos szintje romák esetében a 2056–2060-as időszakig 1,55-ra csökken, a területi különbségek 50%-kal visszaesnek.

Magas változat

Az átlagos gyermekszám országos szintje romák esetében a 2056–2060-as időszakig 2,05-ra csökken, a területi különbségek változatlansága mellett.

A területi különbségeket iteratív módon úgy alakítjuk, hogy az előreszámításból adódó termékenységi értékek reprodukálják a hipotézist.

Halandóság

A halandóságra vonatkozó feltételezés az alkotóelem-eljárásnál a termékenységhez hasonlóan szintén két elemet tartalmaz: Mekkora lesz a születéskor várható átlagos élettartam? Hogyan alakulnak a kor szerinti elhalálozási valószínűségek?

A területi előreszámításnál ezenkívül lényeges szempont még, hogy: Miként változnak a területi különbségek?

Tekintettel arra, hogy specifikus halandósági tábla a roma népességre nem készült, az 1991–1995 közötti országos átlaghalandóságból (a születéskor várható élettartam ebben

az időszakban a férfiaknál 61,2 , a nőknél 68,6 év) indultunk ki, és azt módosítottuk a területi élettartamoknak megfelelően. A módosítás alapja a hatványmódszer, vagyis a továbbélési valószínűségek hatványozása (Pollard 1973). Egy újabb számítási technikát alkalmaztunk a női halandóság számításánál, nevezetesen nem engedték meg, hogy a nők nagyobb kockázattal haljanak, mint a férfiak (a hatványmódszernek ez az egyik kritikus pontja). Az előreszámítási időszakban végig ugyanabból a halandósági alaptáblából számítottuk az elhalálozási valószínűségeket a feltételezett élettartamoknak megfelelően.

Ami az élettartamokat illeti, feltételeztük, hogy a roma népesség életkilátásai követik a hivatalos országos népesség-előreszámítás élettartam-hipotézisét.²¹ Az 1996–2001 között becsült élettartamokból kiindulva kisebb-nagyobb mértékű csökkenést tételeztünk fel országos szinten. A csökkenés mögött egyrészt az általános egészségügyi modernizáció, másrészt a népesség összetételének kedvező alakulása áll. Ez utóbbi hatásnál ismét az iskolai végzettség – számításaink szerinti – emelkedésére utalunk.

Három halandósági hipotézist alkalmaztunk, amelyek az 1996–2000 közötti időszakra becsült, a férfiaknál 62,0, a nőknél 69,3 évet elérő születéskor várható átlagos élettartamhoz képest kisebb-nagyobb emelkedést feltételeznek:

Alapváltozat

A várható élettartam országos szintje romák esetében a 2056–2060-as időszakig a férfiaknál 76,5 , a nőknél 82,5 évre emelkedik. A területi különbségek 25%-kal csökkennek.

Alacsony változat

A várható élettartam országos szintje romák esetében a 2056–2060-as időszakig a férfiaknál 69,3, a nőknél 75,5 évre emelkedik. A területi különbségek 50%-kal visszaesnek.

Magas változat

A várható élettartam országos szintje romák esetében a 2056–2060-as időszakig a férfiaknál 83,1 , a nőknél 88,6 évre emelkedik, míg a területi különbségek változatlanok maradnak.

A területi különbségeket itt is úgy alakítjuk, hogy az előreszámításból adódó termékenységi értékek reprodukálják a hipotézist.

Belföldi és nemzetközi vándorlás

A belföldi és a nemzetközi vándorlás (illetve egy adott területi egység esetében az összevont vándorlási egyenleg) a legbizonytalanabb tényező, ezért csak „elnagyolt” hipotézist készítettünk. A hipotézis alapját a *nettó vándorlási arányszámok* képezik, amelyeket – az 1991–2001 közötti időszakra szóló továbbszámításból – megyei és régiós szinteken is kiszámítottunk. Azért szükséges arányszámokra és nem abszolút számokra építeni a vándorlási hipotézist, mert a gyorsan növekvő népességben arányosan több vándorlóval indokolt számolni.

A vándorlás nagyságrendje és bizonytalansága miatt fokozott óvatossággal kell eljárunk. Három hipotézist alkalmaztunk a nettó vándorlási arányszámok szintjére.

A főváltozatban a nettóvándorlási arányszámok 25%-kal mérséklődnek; az alacsony változat szerint, amikor a gyermekszám erősebben csökken, 50%-os a visszaesés (kisebb az elvándorlási nyomás), a magas változatban pedig a nettóvándorlás nem változik.

Két korlátozó feltételt is alkalmaztunk. Az egyik arra vonatkozik, hogy a vándorlási veszteség nem terjedhet a tovább élő korcsoport-létszám felén túl (nem fogyhat el a népesség). A másik a férfi–nő különbségeket egyenlíti ki, amikor mindkét nemre ugyanazt az (átlagos) nettóvándorlási arányszámot alkalmazzuk.

²¹ KSH Népeségtudományi Kutató Intézet előreszámítási adatbázis 2004. Készítette: Hablicsek László (www.demografia.hu, 2006. évi állapot).

A népesség-előreszámítás változatai

A három-három termékenységi, halandósági és vándorlási hipotézis kombinálásával számos *előreszámítási változat* képezhető. Célunk a roma

lakosság létszámának, a létszámváltozás határainak becslése volt, ezért a hipotéziseket úgy szerveztük változatokká, hogy azok az összlétszámra képezzenek intervallumot. Ennek megfelelően alap-, alacsony és magas változatot számítottunk:

Változat	Termékenységi	Élettartam	Nettó vándorlás	Eltartott
Alap	Alap	Alap	Alap	895 218
Alacsony	Alacsony	Alacsony	Alacsony	42 798
Magas	Magas	Magas	Magas	0,54

8. táblázat: A népesség-előreszámítás változatai

Eredmények

A létszámok alakulása

A (minősített) roma népesség létszáma 1991-ben 448 ezer fő, 2001-ben 550 ezer fő, míg 2016-ban 698 és 723 ezer fő közé becsüljük a létszámukat, az Alapváltozatban 714 ezer főre. 2061-ben az előreszámítás 815 és 1359,5 ezer fő közötti

számot ad, **1066 ezer fős középtérrel**. 2001-hez képest 2061-ig az Alapváltozatban a növekedés 94 százalék, a Magas változatban csaknem 147 százalék, az Alacsony változat szerint pedig „csak” 48 százalék.

	Alapváltozat			Alacsony változat			Magas változat		
	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen
1991	224 900	223 200	448 100	224 900	223 200	448 100	224 900	223 200	448 100
1996	251 300	247 200	498 500	251 300	247 200	498 500	251 300	247 200	498 500
2001	277 400	272 300	549 700	277 400	272 300	549 700	277 400	272 300	549 700
2006	304 100	299 800	603 900	303 900	299 000	602 900	304 400	300 000	604 400
2011	330 300	328 200	658 500	327 600	325 800	653 400	331 800	329 800	661 600
2016	356 600	357 400	714 000	348 600	349 800	698 400	361 700	361 600	723 300

	Alapváltozat			Alacsony változat			Magas változat		
	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen
2021	381 900	385 600	767 500	365 800	370 000	735 800	393 300	395 600	788 900
2026	405 700	412 700	818 400	378 400	386 100	764 500	426 100	430 700	856 800
2031	427 500	436 600	864 100	387 300	399 000	786 300	459 700	466 400	926 100
2036	446 700	458 700	905 400	394 800	409 200	804 000	493 700	502 800	996 500
2041	464 100	479 200	943 300	399 800	417 600	817 400	527 900	539 100	1 067 000
2046	480 900	498 000	978 900	401 900	423 000	824 900	562 700	575 600	1 138 300
2051	496 500	515 600	1 012 100	401 800	424 700	826 500	598 700	612 100	1 210 800
2056	510 200	530 900	1 041 100	398 700	424 400	823 100	634 800	650 300	1 285 100
2061	521 700	544 500	1 066 200	393 900	421 100	815 000	671 900	687 600	1 359 500

9. táblázat: A roma lakosság létszáma, 1991–2061 (Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

Számunkra fontos a romák népességen belüli arányának ismerete. A 10. táblázat mutatja az országos népesség létszámát 1991-től 2061-ig. Az előre számított adatok a KSH NKI által készített utolsó ismert változatának eredményei az alapváltozat szerint. A romák népességen belüli arányának kiszámításához a romák

előreszámításának alapváltozatát hasonlítottuk össze a hivatalos népesség-előreszámítás alapváltozatának adataival. A kapott eredményeket a 10. táblázat mutatja. Kiemelendő az a tény, hogy 1991-ben a romák népességen belüli aránya 4,3% volt, 2016-ban 7,3% lett. 2061-re ez az érték 13,5%-os lehet.

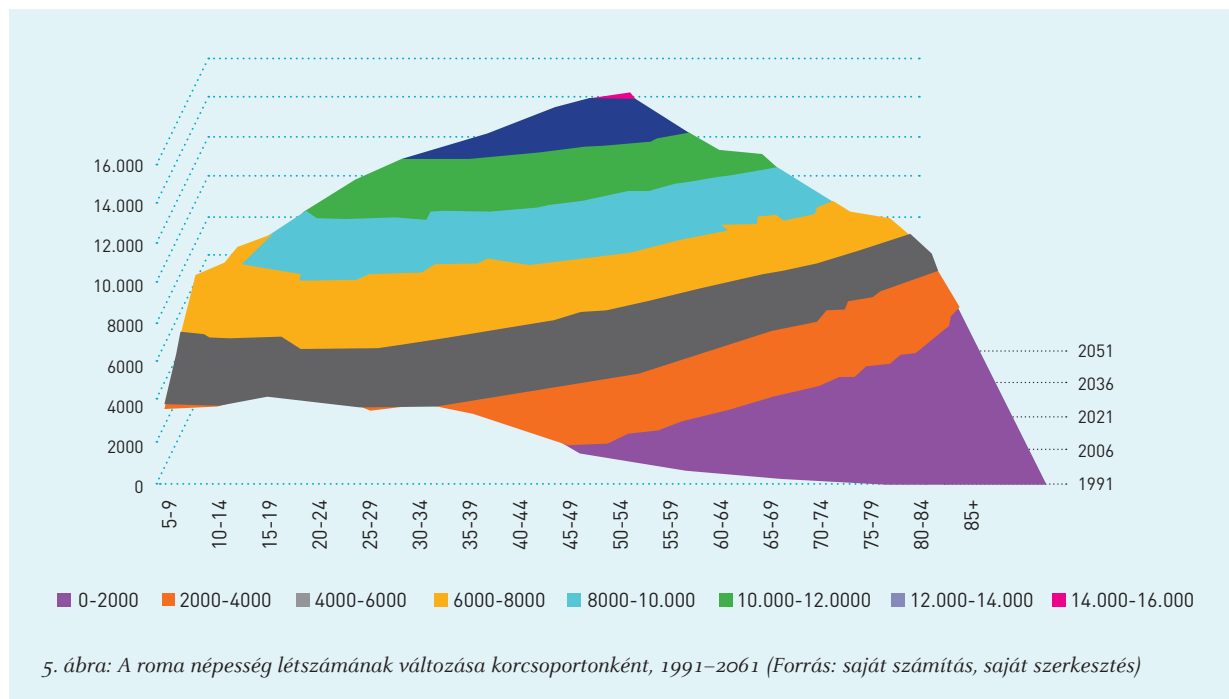
	Népesség száma (Alapváltozat)			A romák népességen belüli aránya (%)		
	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen
1991	4 971 120	5 383 722	10 354 842	4,5	4,1	4,3
1996	4 883 916	5 328 384	10 212 300	5,1	4,6	4,9
2001	4 851 012	5 349 286	10 200 298	5,7	5,1	5,4
2006	4 784 579	5 292 002	10 076 581	6,4	5,7	6,0
2011	4 743 901	5 241 821	9 985 722	7,0	6,3	6,6
2016	4 688 519	5 141 966	9 830 485	7,6	7,0	7,3

	Népesség száma (Alapváltozat)			A romák népességen belüli aránya (%)		
	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen
2021	4 529 329	4 963 343	9 492 672	8,4	7,8	8,1
2026	4 419 834	4 825 983	9 245 817	9,2	8,6	8,9
2031	4 311 519	4 686 366	8 997 885	9,9	9,3	9,6
2036	4 212 805	4 550 611	8 763 416	10,6	10,1	10,3
2041	4 131 650	4 426 499	8 558 149	11,2	10,8	11,0
2046	4 060 269	4 310 192	8 370 461	11,8	11,6	11,7
2051	3 996 500	4 202 372	8 198 872	12,4	12,3	12,3
2056	3 934 364	4 099 872	8 034 236	13,0	12,9	13,0
2061	3 883 564	4 019 297	7 902 861	13,4	13,5	13,5

10. táblázat: A roma lakosság létszáma, 1991–2061 (Forrás: KSH, NKI előszámítás, saját számítás, saját szerkesztés)

A következő ábrán a teljes magyarországi besorolás szerinti roma népesség várható időbeli változását láthatjuk 5 éves korcsoportokként. Az egyik tengelyen a korcsoportok vannak, a másikon az idő (1991-től 2061-ig), míg a harmadikon az adott korcsoport létszáma az adott

évben. A színezés kiemeli a létszámok eltéréseit, az egyes színekhez tartozó magyarázat a diagram alján látható. Például a narancssárga szín jelzi, ha az adott korcsoport létszáma az adott évben 2000–4000 fő közötti.

A korösszetétel változása: gyorsuló öregedés

Az idősebb korcsoportok átlagot meghaladó növekedése is jelzi, hogy a teljes népességhez képest magasabb termékenység fennmaradása mellett – helyenként annak ellenére – a hazai roma népesség demográfiai öregedése felgyorsul a következő évtizedekben. Csökkenni fog a fiatalok és a fiatal munkavállaló korúak aránya, növekedni fog az idősebb munkavállaló korban lévők és az idősek súlyaránya a korösszetételben. Belső arányokra lefordítva, a fiatalkori függőség (fiatalok / aktív korúak) csökken, az időskori függőség (idősek / aktív korúak) viszont emelkedik. Nagy kérdés, hogy a teljes függőségi arány milyen

irányban mozdul el. Ha még csökken, akkor a roma lakosságra az öregedési folyamatnak még a kezdeti szakasza a jellemző, míg növekedés mellett már az új, a modern társadalmakban legújában érvényesülő öregedési szakaszcsoportról van szó. Átlagos életkor alatt a népesség adott időpontban élő tagjai életkorának súlyozott számtani átlagát értjük. Az öregedési folyamat felgyorsulását egyértelműen jelzi a lakosság átlagos korának (korátlagának) emelkedése. Az alapváltozatban országos szinten a 2016-os 28,7 évről 2061-re 40,1 évre emelkedik a roma népesség átlagos kora, vagyis négyévente egy évvel.

	Alapváltozat			Alacsony változat			Magas változat		
	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen	Férfiak	Nők	Összesen
1991	24,3	25,5	24,9	24,3	25,5	24,9	24,3	25,5	24,9
1996	24,9	26,0	25,4	24,9	26,0	25,4	24,9	26,0	25,4
2001	25,7	26,6	26,1	25,7	26,6	26,1	25,7	26,6	26,1
2006	26,4	27,4	26,9	26,4	27,4	26,9	26,4	27,4	26,9
2011	27,2	28,3	27,7	27,3	28,4	27,8	27,1	28,2	27,7
2016	28,1	29,3	28,7	28,4	29,6	29,0	28,0	29,1	28,6
2021	29,1	30,4	29,8	29,6	31,0	30,3	28,9	30,2	29,5
2026	30,2	31,7	31,0	31,0	32,6	31,8	29,8	31,2	30,5
2031	31,4	33,0	32,3	32,4	34,1	33,3	30,9	32,4	31,6
2036	32,7	34,5	33,6	33,8	35,6	34,7	31,9	33,5	32,8
2041	34,0	35,9	35,0	35,0	37,0	36,0	33,1	34,7	33,9
2046	35,3	37,2	36,3	36,2	38,4	37,3	34,2	35,9	35,1
2051	36,6	38,5	37,6	37,5	39,7	38,6	35,4	37,1	36,3
2056	37,8	39,9	38,9	38,7	41,1	39,9	36,5	38,3	37,4
2061	39,0	41,1	40,1	39,7	42,2	41,0	37,6	39,4	38,5

11. táblázat: A roma lakosság átlagos életkora, 1991–2061 (Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

Összehasonlítva a teljes lakosság és a roma népesség (általunk becsült) átlagos életkorát, szembetűnő a különbség, a KSH által a teljes lakosságra közölt számok lényegesen magasabbak. 2001-ben ez az érték 39,2 év volt (férfiaknál 37,1, nőknél 41,1), míg 2016-ban 42,2 év (férfiaknál 40,0, nőknél 44,2). Ezzel szemben a 11. táblá-

zatban is látható, hogy becslésünk szerint ezen értékek romákra vonatkozó megfelelői 2001-re 26,1 év (férfiaknál 25,7, nőknél 26,6), míg 2016-ban 28,7 év (férfiaknál 28,1, nőknél 29,3). Az eltérés 15 év alatt lényegében nem változott, férfiakra 11-12 év, nőkre 14-15 év, összesen pedig 13-14 év volt 2001-ben és 2016-ban is.

A korfa alakulása

A továbbiakban bemutatjuk, hogy számításaink alapján 2016-ra, 2031-re, valamint 2046-ra és 2061-re hogyan alakul a roma népesség korfája. A roma népesség korösszetételének változása szembetűnő. A 2016-os korfa alakja sajátos képet ad, jelentősen eltér a teljes lakosság korfájától.

A fiatal korcsoportokban a legmagasabb a létszám, az idősök száma alacsony. A korfa alakja fokozatosan megváltozik, 2061-re már kevesebb fiatal, sok középkorú és a 2016-oshoz képest lényegesen több időskorú lesz. A cigányság korfája

Területi elhelyezkedés

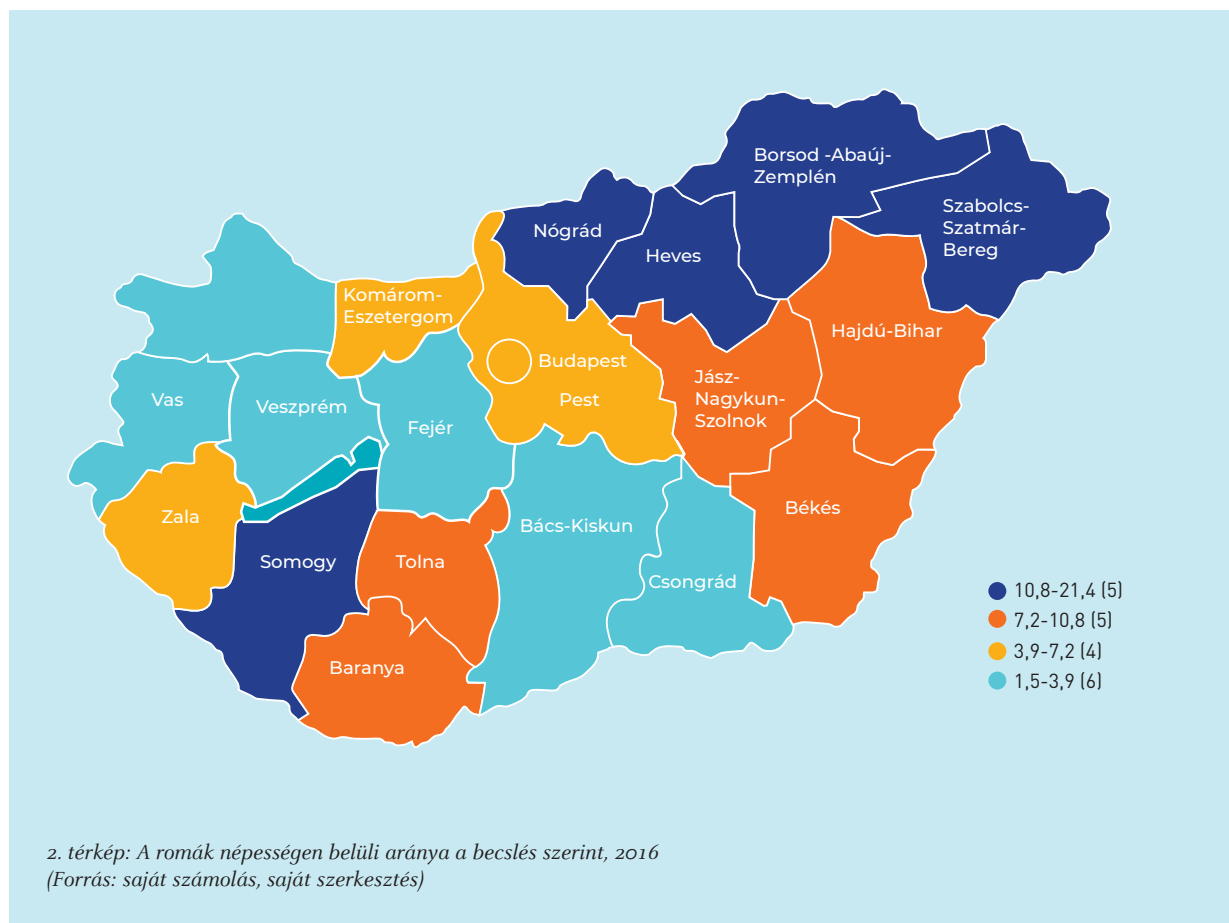
A tanulmányunk első részében leírtak alapján a 2016. évi mikrocenzus alkalmával roma nemzetiséghez tartozónak vallotta önmagát 309 632 fő, ami a népesség 3,16%-a. A romák aránya az alábbi öt megyében lett a legmagasabb: Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Somogy.

A továbbiakban is megtartottuk a mikrocenzus népességre vonatkozó adatait, de ehhez a roma

népességre az előreszámításunk adatait illesztettük. Az arányokat eszerint számoltuk ki. A 2016-os mikrocenzus szerint Magyarország lakossága 9 millió 804 ezer fő. Az előreszámításunk alapváltozata szerint 714 ezer roma nemzetiségűvel számolunk. Eszerint a romák részaránya 7,28%. Területi elhelyezkedésükben az előreszámítás alapváltozata szerint is jelentős különbségeket tapasztalunk. Nézzük 2016-ra a romák népessé-

gen belüli arányát az alapváltozat alapján megyék szerint: Nógrád megyében 21,39%, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 18,89%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 13,43%, Heves megyében 11,38%, Somogy megyében 10,8%.

A besorolás szerinti roma népességnek a teljes magyarországi népességen belüli arányát mutatja a következő térkép megyék szerinti bontásban (az előreszámítás alapváltozata szerint):

Ahogy a 2. térképen látszik, a romák aránya az előreszámítás szerint ugyanabban az öt megyében a legnagyobb, mint a 2016-os mikrocenzus szerint: Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Heves, Somogy. A továbbiakban az előreszámításunk e megyékre kapott eredményeit mutatjuk be részletesebben.

A létszámok alakulása – 5 megye

A magas gyermekszámok és a fiatal korösszetétel hatására a 0–14 éves fiatal népesség száma az Alapváltozatban 2021-ig még továbbra is növekszik, utána viszont a gyermekszám csökkenése és a korösszetétel megváltozása

miatt elkezd csökkenni. Országosan az Alapváltozatban 2061-ig a korcsoport létszáma visszaesik nagyjából a 2001-es szintre.

A vizsgált 5 megye létszámadatai elég eltérően alakulnak. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében lényegében folyamatos lesz a 0–14 éves fiatal népesség növekedése, Nógrádban 2031-ig növekedés figyelhető meg, utána viszont enyhe csökkenés várható. Hevesben és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében már erősebb a visszaesés, de az 5 megye közül a leglátványosabban Somogy megyében fog visszaesni a 0–14 éves fiatal roma népesség létszáma.

Évszám	Területi egység					
	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Somogy	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Országos roma népesség
1991	30 700	9 000	7 200	8 200	23 900	163 500
1996	34 600	9 400	7 700	8 000	24 400	174 300
2001	39 300	10 200	9 000	8 200	25 700	188 000
2006	44 500	10 900	9 900	8 300	26 700	203 400
2011	47 000	11 200	11 000	7 900	26 800	211 800
2016	49 400	11 500	11 400	7 700	26 400	219 200
2021	50 900	11 300	11 800	7 400	25 900	222 100
2026	53 000	11 100	11 900	6 800	25 000	220 700
2031	54 300	10 700	11 900	5 900	23 800	215 600
2036	54 600	10 200	11 600	5 000	22 300	208 300
2041	54 500	9 700	11 200	4 300	20 900	201 300
2046	54 800	9 300	11 000	3 800	19 700	196 800
2051	55 600	8 900	10 900	3 400	18 700	194 100
2056	56 300	8 600	10 800	3 000	17 700	191 800
2061	56 600	8 200	10 600	2 600	16 600	188 200

12. táblázat: A 0–14 éves roma lakosság létszáma (Alapváltozat), 1991–2061
(Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

A 15–59 éves munkavállaló korúak száma folyamatosan emelkedik, az előreszámítás Alapváltozatában 2001 és 2061 között 332 ezer főről 641 ezer főre változik. Tekintettel arra, hogy feltételeztük az országos roma népesség közelítő zártágát (a határokat átszelő vándorlást kismértékűnek vettük), a létszámbővülésnek két forrása van: döntően a korcsoportba bekerülő

nagy létszámú korosztályoknak, illetve kisebb mértékben a halandóság javulásának. Az öt vizsgált megye közül a növekedés elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, másodsorban pedig Nógrádban a leglátványosabb, de Somogy megyében ebben a korosztályban is szembevető a 2031 utáni folyamatos népességcsökkenés.

Évszám	Területi egység					
	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Somogy	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Országos roma népesség
1991	43 600	13 900	12 900	14 900	30 600	262 100
1996	47 400	15 300	15 500	16 900	33 600	298 700
2001	50 600	16 100	17 800	18 400	35 500	332 200
2006	54 700	17 300	20 400	19 500	38 100	366 300
2011	60 500	18 600	22 900	20 900	40 800	403 500
2016	66 200	19 600	25 500	21 500	43 600	437 800
2021	73 400	21 100	28 200	21 900	46 100	473 600
2026	80 400	22 400	31 200	22 500	49 100	512 800
2031	87 400	23 700	34 000	22 600	51 000	548 900
2036	94 000	24 500	36 500	22 300	52 000	576 700
2041	100 700	25 000	38 600	21 500	52 600	598 900
2046	106 800	25 500	40 600	20 600	52 700	619 000
2051	112 000	25 500	41 900	19 700	52 200	633 500
2056	115 300	25 300	43 300	18 200	50 900	639 100
2061	118 500	24 700	43 500	16 700	49 100	641 200

13. táblázat: A 15–59 éves roma lakosság létszáma (Alapváltozat), 1991–2061
(Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

A 60+ évesek száma – az Alapváltozat szerint – a 2001-es 30 ezer főről 2016-ra nagyjából 57 ezer főre, 2061-ig pedig 237 ezer főre (a 2016-os érték több mint 4-szeresére) emelkedik! A vizsgált öt megye mindegyikében látványosan emelkedik a 60+ korosztály létszáma.

Évszám	Területi egység					
	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Somogy	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Országos roma népesség
1991	3 900	1 200	1 400	1 400	2 800	22 500
1996	4 300	1 400	1 700	1 600	2 700	25 500

Évszám	Területi egység					
	Borsod-Abaúj-Zemplén	Heves	Nógrád	Somogy	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Országos roma népesség
2001	4 900	1 600	2 000	1 800	2 800	29 500
2006	5 100	1 800	2 500	2 200	2 900	34 200
2011	5 800	2 000	3 000	2 600	3 600	43 200
2016	7 400	2 600	4 100	3 600	4 600	57 000
2021	9 000	3 000	5 100	4 400	5 800	71 800
2026	10 200	3 500	6 000	5 000	6 300	84 900
2031	11 600	3 800	7 000	5 900	7 400	99 600
2036	13 500	4 400	8 400	6 900	9 100	120 400
2041	15 200	5 100	10 100	7 900	10 500	143 100
2046	17 000	5 500	11 600	8 600	11 900	163 100
2051	19 100	6 200	13 400	9 100	13 400	184 500
2056	22 700	6 800	14 900	9 800	15 300	210 200
2061	26 300	7 600	17 300	10 400	17 400	236 800

14. táblázat: A 60 éves és idősebb roma lakosság létszáma (Alapváltozat), 1991–2061
(Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

A korösszetétel változása: gyorsuló öregedés

Az idősebb korcsoportok átlagot meghaladó növekedése is jelzi, hogy a magas termékenység fennmaradása mellett – helyenként annak ellenére – a hazai roma népesség demográfiai öregedése felgyorsul a következő évtizedekben. Csökkenni fog a fiatalok és a fiatal munkavállalókorúak aránya. Növekedni fog az idősebb munkavállaló korban lévők és az idősek súlyaránya a korösszetételben. Belső arányokra lefordítva, a fiatalkori függőség (fiatalok / aktív korúak) csökken, az időskori függőség (idősek / aktív korúak) viszont emelkedik. Nagy kérdés, hogy

a teljes függőségi arány milyen irányba mozdul el. Ha még csökken, akkor a roma lakosságra az öregedési folyamatnak még a kezdeti szakasza a jellemző, míg növekedés mellett már az új, a modern társadalmakban legújabbban érvényesülő öregedési szakaszcsoportról lehet szó.

Az öregedési folyamat felgyorsulását egyértelműen jelzi a roma lakosság átlagos korának (korátlagának) emelkedése. Csökken a fiatalok aránya. Az aktív korúak aránya ellentmondásos képet mutat. Országosan az arány kezdetben emelkedik, de ez az emelkedés szerény mértékű,

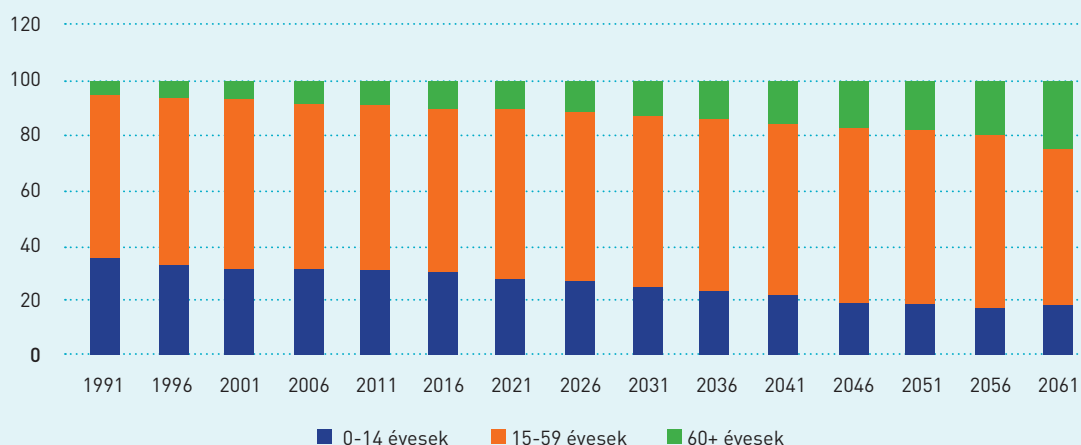
és a 2061 előtti utolsó évtizedekben elkezd enyhén csökkenni mindhárom változatban. Egyértelműen, jelentősen emelkedik az idősök roma népességén belüli aránya. Az Alapváltozatban országosan a 2021-es 9,4 százalékról 2061-ig 22,2 százalékra nő a 60 évesek és idősebbek súlya.

A roma népesség 0–14, 15–59, illetve 60+ korosztályok közötti megoszlásának változását szemléltetik az alábbi diagramok. Az 7. ábra a teljes magyarországi roma népesség korösszetételének a változását mutatja be. Szembeszökő a 0–14

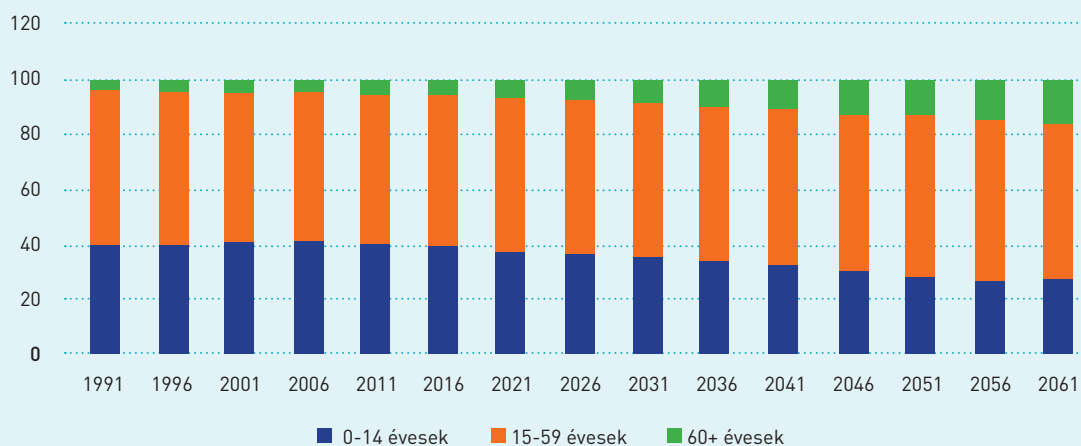
éves fiatalok arányának csökkenése a 15–59 éves korosztály arányának viszonylagos állandósága és a 60+ korosztály növekedése mellett.

A 8. ábra Borsod-Abaúj-Zemplén megyét mutatja be, ahol láthatóan jóval kisebb a 0–14 korosztály arányának csökkenése, mint a teljes roma népességén belül.

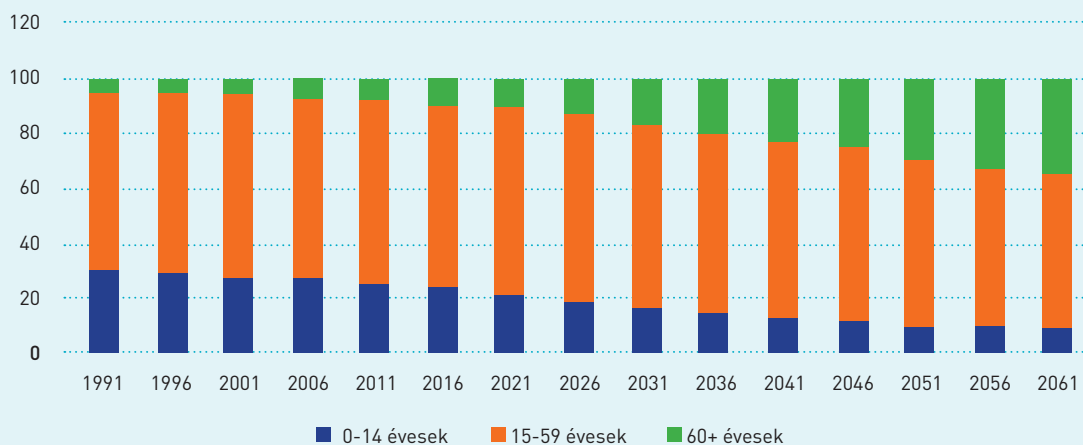
Végül a 9. ábra Somogy megyét mutatja be, ahol szembeszökő, hogy az országoshoz képest is jóval erőteljesebb a népesség 60+ korosztály felé való tolódása.

7. ábra: A roma népesség korcsoportok szerinti megoszlása (%), 1991–2061 (Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

8. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megye roma lakosságának korcsoportok szerinti megoszlása (%), 1991–2061 (Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

9. ábra: Somogy megye roma lakosságának korcsoportok szerinti megoszlása (%), 1991–2061
(Forrás: saját számítás, saját szerkesztés)

Összegzés

Cikkünkben a roma népesség számát becsültük előre 2016-ig, külön kiemelve a romák által felülreprezentált megyéket. Összevetettük az 1990-es és a 2001-es népszámlálások roma nemzetiségű népességét, illetve a Kemény István nevéhez fűződő cigányösszeírások adatai alapján, Hablicsek László által 1991-re és 2001-re visszaszámolt létszámokat. Azt kaptuk, hogy a lakókörnyezet véleménye szerint 1991-ben több mint 3-szor, 2001-ben pedig még mindig 2,9-szer akkora lehetett a roma népesség létszáma, mint amit a népszámlálások mutatnak. A 2016-os mikrocenzus adatai alapján a roma nemzetiségű népesség létszáma 299 ezer fő volt, amely a lakosság 3,1%-a.

Előrejelzésünk szerint a roma nemzetiségűek száma és népességen belüli aránya is növekedést

mutat 2061-ig, miközben a teljes magyarországi népesség létszáma csökkenni fog. Előrebecslésünk alapváltozatában 2016-ra 714 ezerre becsültük a roma népesség létszámát, amely a teljes magyarországi népesség 7,3%-a. Számításaink szerint 2061-ig a roma népesség létszáma 1 millió fölé emelkedik (ekkor a teljes lakosság 13,5%-át teheti ki), amely a 2016-os létszámuk 49,3%-os növekedése. A számok azt mutatják, hogy az egyes megyékben különböző tendenciák érvényesülnek majd. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a 2016-ban 123 ezres roma népesség 2061-ig már 201 ezer főre emelkedik, ami 64%-os növekedést jelent. Nógrád megyében a 2016-os 41 ezer fős létszám 2061-ig 74%-os növekedéssel 71 ezer főre emelkedik.

Absztrakt

Az 1930-as népszámlálás szerint a lakoságnak csupán 0,09%-a vallotta magát anyanyelv és nemzetiség szerint cigánynak. Ez az érték 1970-ben 0,34, míg a 2016-os mikrocenzus esetében 3,16% volt.

Ezzel szemben a besorolás szerinti roma népesség jóval nagyobb, a teljes magyarországi lakoságon belüli arányuk 2001-ben 5,4% volt, míg becslésünk szerint 2016-ban 7,3% volt az arányuk (szemben a népszámlálás 3,16%-os arányával!).

Előreszámításunk alapváltozata szerint 2061-re a teljes lakosságnak 13,5%-a lesz roma.²²

Tanulmányunkban a besorolás szerinti roma népességgel foglalkoztunk, megkíséreltünk átfogó képet adni országos és területi demográfiai jellemzőiről, továbbá a tendenciák vizsgálata alapján előreszámítást készíteni a következő évtizedekre egészen 2061-ig.

Az elmúlt évtizedekben a magyarországi romák létszáma jelentősen emelkedett, a népességen belüli arányuk is folyamatosan nőtt, amit – a besorolás szerinti roma népesség esetében – mindenekelőtt az országos szintnél lényegesen magasabb termékenyséjük eredményezett. Ezen magas termékenység az országos népesség korösszetételétől eltérő fiatalabb roma népességet idéz elő.

Kiemeljük azt a tényt, hogy a roma népesség a demográfiai fejlődés más szakaszában van, mint a nem roma népesség. Az előbbi – az első demográfiai átmenet elméletének terminológiáját használva – az ún. átmeneti fázis elején halad. Még fiatal a korösszetétele, még magas a termékenysége, viszonylag magas a halandósága is (becslésünk szerint a 2011–2016-os időszakban a férfiak születéskor várható élettartama 64,6, a nőké 72 év), így a következő időszakban a résznépesség további jelentős létszámnövekedése várható.

Véleményünk szerint a cigányság 2061-ig túljut

a második átmeneti fázison is, a születésszám tovább csökken, és a termékenységi arányszám 2 alá esik. Feltételezhetően a halálozás is tovább mérséklődik, a várható élettartam pedig emelkedik. A roma népesség létszáma a kiindulási évben (1991-ben) 448 ezer fő volt, ez napjainkra (2016-ra számított érték) 714 ezer főre nőtt, 2061-ig pedig becslésünk szerint meghaladja az 1 millió főt (az alapváltozatnál 2061-re 1066 ezer főt prognosztizálunk).

Várhatóan a roma népesség növekedése a következő évtizedekben a termékenyséjük további csökkenésével lelassul, a halálozás mérséklődésével és a várható élettartam emelkedésével az idősök aránya pedig egyre jobban nő. Előrebecsülésünk azt mutatja, hogy 2061-re a besorolás szerinti cigányság korfája átalakul, egyre inkább hasonlónak válik a mostani teljes magyarországi népességéhez.

Az alapváltozat szerint 2061-ig folyamatosan nő a roma népesség, de ez a közben megváltozó demográfiai jellemzőknek köszönhetően előbb-utóbb csökkenésbe vált át. Az alacsony változatnál ez a csökkenés már a 2050-es évektől elkezdődik.

Kucsszavak: *etnikum, népesség-előreszámítás, népességstruktúra, regionális demográfia, roma népesség*

Abstract

According to the census in 1930 only 0,09% of the whole population of Hungary declared themselves Roma. This rate was 0,34% in 1970, while 3,14% according to the microcensus in 2016.

On the other side, the rate of the Roma ethnic group (on the basis of the self-classification used by the population censuses and according to the classification of the different Roma surveys) in the total population of Hungary was 5,4% in 2001, and according to our calculations 7,3% in 2016 (instead of the rate 3,14% calculated from

the microcensus in 2016!). The base version of our calculation says that this rate will be 13,5% in 2061.

In this paper we examined the Roma ethnic group, tried to give a general picture on the countrywide and regional demographic conditions. Having analysed the tendencies, we made a projection for the next decades until 2061.

In the last decades the number of the roma population of Hungary definitely increased, their rate also increased among the whole Hungarian

²² Ehhez a KSH népességelőjelzését vettük alapul.

population, that – in case of the Roma ethnic group – was the consequence mainly of their much higher fertility than the average one in Hungary. This higher fertility results in a much younger Roma population than that of the Hungarian people.

These characteristics emphasise the fact to a greater extent that the Roma population is in another phase of the demographic development than the non-Roma population. The former one – using the terminology of the first demographic transition – is at the beginning of the so-called transitional phase. It has still a young age structure, high fertility, and relatively high mortality (according to our estimation during 2011-2016 the life expectancy of men was 64,6, and of women 72). As a consequence of these facts a further significant growth of the examined sub-population is to be expected in the next period.

Until 2061 the gipsy population is probably going to pass the second demographic transition, fertility will decrease on, under 2. The mortality presumably will also decrease, life expectancy will grow on. The number of the Roma popula-

tion in the starting year (in 1991) was 448 thousand, this increased to 714 thousand nowadays (calculated value for 2016) and we assume until 2061 it will be more than 1 million (in our „base calculation” our forecast is 1066 thousand).

The increase of the Roma population will be probably slower in the next decades because of the decreasing fertility. The decreasing mortality and the increasing life expectancy will result in the higher rate of older people. According to our calculation the age pyramid of the gypsy population will transform, it will be more and more similar to the one of the whole present population of Hungary.

According to our „base calculation” the Roma population will be increasing permanently until 2061, but – because of the changing demographic characteristics – this will change to decrease. In our „lower calculation” this decrease will begin after 2050.

Keywords: *ethnic group, population projections, population structure, regional demography, roma population*

Felhasznált irodalom

de Beer, Joop, van Wissen, Leo (1999) *Population Scenarios for the 21st Century*. /European Association for Population Studies./ Dordrecht–Boston–London, Kluwer Academic Publishers,.

Gyukits György (2003) Gyermekvállalás a nagyvárosi szegénynegyedben élő fiatalok roma nők körében. *Szociológiai Szemle*, 2. sz. 59–83.

Hablicsek László (1992) *A magyarországi demográfiai átmenet vizsgálata*. /KSH NKI Kutatási Jelentések, 42./ Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.

Hablicsek László (1996) 3.6. fejezet. In: Kovacsicsné Nagy Katalin (szerk.): *Demográfia*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, .

Hablicsek László (2000) Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig. In: Horváth Ágota és mtsai (szerk.): *Cigánynak születni. Tanulmányok, dokumentumok*. Budapest, Aktív Társadalom Alapítvány – Új Mandátum Kiadó. 243–276.

Hablicsek László (2007) Kísérleti számítások a roma lakosság területi jellemzőinek alakulására és 2021-ig történő előrebecslésére. *Demográfia*, L. évf. 1. sz. 7–54.

H. Richter Mária, Várfalvi Marianna (2005) *Gyorsjelentés a dzsumbujban végzett 2005. évi felmérés adatai alapján*. Budapest, Budapest Főváros Ferencvárosi Önkormányzat.

Janky Béla (2007): A korai gyermekvállalást meghatározó tényezők a cigány nők körében. *Demográfia*, L. évf. 1. sz. 55–73.

Kemény István (szerk.) (1976) *Beszámoló a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó, 1971-ben végzett kutatásról*. Budapest, MTA Szociológiai Kutató Intézet.

Kemény István (1997) A magyarországi roma (cigány) népességről. *Magyar Tudomány*, 6. sz. 641–655.

Kemény István, Janky Béla (2003) A 2003. évi cigány felmérésről. Népesedési, nyelvhasználati és nemzetiségi adatok. *Beszélő*, október, 64–76.

Kertesi Gábor, Kézdi Gábor (1998) *A cigány népesség Magyarországon*. Budapest, Socio-typo.

Kertesi Gábor, Kézdi Gábor (1999) A cigány népesség lélekszáma Magyarországon a kilencvenes évek elején. In Kemény István (szerk.): *A cigányok Magyarországon*. Budapest, MTA. 45–72.

Kučera T., Kučerová O., Opara O., Schaich E. (eds.) (2000) *New Demographic Faces of Europe*. Berlin, Springer-Verlag.

Ladányi János, Szelényi Iván (1997) Ki a cigány? *Kritika*, december.

Ladányi János, Szelényi Iván (1998a) Az etnikai besorolás objektivitásáról. *Kritika*, március.

Ladányi János, Szelényi Iván (1998b) Még egyszer az etnikai besorolás objektivitásáról. *Replika*, 30. sz.

Mikrocenzus 2016, 12. *Nemzetiségi adatok*. Budapest, KSH, 2018. 28 p.

Népszámlálás. A magát roma (cigány) nemzetiségűnek vallók statisztikai adatai: népesség, iskolázottság, gazdasági aktivitás és inaktivitás, 1980, 1990, 2001, 2011 (adatfeldolgozás).

Népesség-előszámítás, KSH, NKI 2015. évi

Pénzes János, Tátrai Patrik, Pásztor István Zoltán (2018) A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, LVIII. évf. 1. sz. 3–26. <https://doi.org/10.15196/TS580101>

Pollard, J. H. (1973) *Mathematical Models for the Growth of Human Populations*. Cambridge University Press.

Tátrai Patrik (2014) Etnikai folyamatok Magyarországon az ezredforduló után. *Területi Statisztika*, LIV. évf. 5. sz. 506–523.

Tátrai Patrik, Pálóczi Ágnes, Pásztor István Zoltán, Pénzes János (2017) Etnikai besorolási gyakorlatok. A cigányság külső kategorizálását befolyásoló tényezők. *socio.hu*, 2. sz. 45–65. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017.2.45>